

centowych udziałów poszczególnych wspólników w kapitale tworzonej spółki. Cel wyceny zdecydował odpowiednią jej procedurę.

W rozdziale siódmym zaprezentowano przykład kompleksowej wyceny przedsiębiorstwa.

Poza prezentacją szczegółowych przypadków wycen opisanych wyżej, zamieszczono także w części drugiej recenzowanej pracy materiał będący teoretycznym uogólnieniem, czy też analizą grupową dokonanych wycen nieruchomości i przedsiębiorstw. Analizą objęto cztery wyceny nieruchomości zabudowanych, dokonanych przy zastosowaniu różnych metod wyceny. Materiał ten ujęto w ósmym rozdziale pracy. Natomiast w ostatnim, dziewiątym rozdziale przedstawiono analizę wycen dwudziestu pięciu przedsiębiorstw, które to wyceny zostały przeprowadzone w związku z realizowanym procesem zmian własnościowych. Główny nacisk położono na wyjaśnienie różnicowania wyników wyceny przy zastosowaniu różnych metod.

Oceniając całość recenzowanego dzieła uznaję je za interesujące, istotne pod względem naukowym i ważne w naszej literaturze na ten temat. Książka zamyka pewien okres wymiany poglądów w tej dziedzinie oraz poddaje pod rozagę zasób określonych doświadczeń. Sądzę, iż dobrze się stało, iż autorzy zaprezentowali dwa istotne nurty, a mianowicie teoretyczny i praktyczny.

Na tle obszernej zawartości pracy nasuwają się recenzentowi dwie, drobne propozycje usprawnienia dzieła. Pierwsza dotyczy wyodrębnienia części trzeciej, obejmującej rozdział ósmy i dziewiąty. Są to rozdziały analityczne i bardziej uogólniające, a nie prezentujące konkretne procedury wyceny. Dlatego nadawałyby się lepiej do ujęcia w odrębną część pracy. Druga uwaga dotyczy mało precyzyjnego rozgraniczenia relacji pomiędzy terminem "wycena przedsiębiorstwa" i wycena "wartości przedsiębiorstwa". Problem ten występuje w dwóch pierwszych rozdziałach pracy, w których autorzy posługują się tymi terminami. Uwagi te w niczym nie umniejszają wysokich walorów naukowych i metodycznych recenzowanego dzieła.

Książka z pewnością znajdzie liczne grono czytelników. Jest ona adresowana do przedsiębiorców, menedżerów, do specjalistów i ekspertów ośrodków doradczych oraz do firm konsultingowych, jak również do rzeczoznawców majątkowych, którzy pragną pogłębić swoje umiejętności zawodowe. Recenzowana książka, ze względu na obszerny zasób zawartej w niej aktualnej wiedzy, sposób jej prezentacji, bogatą literaturę krajową i zagraniczną oraz ze względu na przedstawienie wielu konkretnych przypadków wyceny przedsiębiorstw i ich mienia może być z pożytkiem wykorzystywana w procesie kształcenia studentów różnych kierunków studiów, którym wiedza z zakresu wyceny przedsiębiorstw nie może być obojętna.

Wiktor Gabrusewicz

Polacy, Ślązacy, Niemcy. Studia nad stosunkami społeczno-kulturowymi na Śląsku Opolskim, pod red. Krzysztofa Fryszackiego, TAIWPN Universitas, Kraków 1998, ss. 285.

Problematyka, której poświęcona jest praca zbiorowa *Polacy, Ślązacy, Niemcy. Studia nad stosunkami społeczno-kulturowymi na Śląsku Opolskim*, budzi żywe zainteresowanie. Regiony, kwestia regionalna, regionalizacja stały się przedmiotem współczesnych dyskusji naukowych i politycznych w związku z procesami charakterystycznymi dla współczesnej Europy, globalizacji i integracji w strukturach ponadnarodowych – z jednej strony oraz regionalizacji i powrotu do autonomii regionalnej w ramach dawnych silnie scentralizowanych państw – z drugiej. Rodzą się pytania, dotyczące roli, jaką regiony mogą odegrać w procesach integracji europejskiej oraz obawy, co do przyszłości państw narodowych, w sytuacji rosnącej podmiotowości układów regionalnych, wiążącej się, zdaniem niektórych socjologów i politologów, z destrukcją państw. Wśród różnych rodzajów regionów specyficzną kategorię stanowią te, które występując na pograniczach społeczno-kulturowych stają się obszarem konfrontacji różnych ideologii narodowych. Jak zaznacza Krzysztof Fryszacki w rozdziale wstępnym pt. "Zjawiska i problemy narodowo-etniczne w wymiarze regionalnym: przypadek Śląska": "Śląsk stanowi w tej mierze specjalne wyzwanie badawcze i praktyczne. Jako ten, który należał kolejno do różnych organizmów państwowych, przyjmował przybyszów, odznacza się trwałymi cechami wielokulturowości pogranicza, jest obszarem, który rodzi zapewne więcej pytań niż jakikolwiek inny".

Celem badań empirycznych prowadzonych przez zespół naukowców Instytutu Śląskiego w Opolu w latach 1995 - 1997 (przede wszystkim w ramach programu finansowanego przez Komitet Badań Naukowych pt. "Dynamika stosunków międzygrupowych na Śląsku Opolskim. Regionalna integracja czy izolacjonizm?") było zrozumienie fenomenu mniejszości niemieckiej, identyfikacja źródeł uprzedzeń oraz analiza dynamiki stosunków międzygrupowych po II wojnie światowej.

W "Uwagach o koncepcjach teoretycznych i założeniach metodologicznych badań" Danuta Berlińska wprowadza kluczowe dla rozważań pojęcia, takie jak: tożsamość grupowa, tożsamość etniczna i narodowa, etniczność, identyfikacja. Uznanie dynamicznego charakteru tożsamości grupy etnicznej znalazło swój wyraz w określonym podejściu metodologicznym: skoncentrowanym bardziej na przekonaniach członków grupy i relacjach międzygrupowych, niż na obiektywnych cechach członków grupy. Analizą zostały objęte postawy trzech pokoleń: pokolenia, którego socjalizacja przebiegała poza Śląskiem Opolskim lub w państwie niemieckim, urodzonego wkrótce po drugiej wojnie światowej oraz urodzonego u schyłku PRL, które doświadczyło współczesnych przeobrażeń ustrojowych. Przeprowadzono 90 wywiadów biograficznych z celowo dobranymi mieszkańcami regionu, obejmujących spontaniczną opowieść respondentów o własnym życiu oraz informacje uzupełniające uzyskiwane za pomocą kwestionariusza, zawierającego pytania otwarte.

Na szczególną uwagę zasługuje zaprezentowany przez autorkę model stosunków interetnicznych, będący kontinuum wyznaczonym przez bieguny integracji oraz konfliktu, wśród których wyodrębniono następujące typy relacji międzygrupowych: otwarty antagonizm, utajony konflikt, wymuszona kooperacja i izolacjonizm, kooperacja i integracja funkcjonalna, kooperacja i integracja normatywna.

"Narodowo-etniczne stosunki międzygrupowe na Śląsku Opolskim: ciągłość i zmiana", także autorstwa Danuty Berlińskiej – stanowią wnikliwą analizę prezentowanych wypowiedzi Ślązaków, będących ilustracją ich postaw i identyfikacji narodowych. Szczególnie interesująca wydaje się teza o dominującej roli, jaką odgrywają stosunki międzygrupowe w kształtowaniu identyfikacji narodowej i kontynuacji odrębnej tożsamości w sytuacji pogranicza: "To właśnie stosunki międzygrupowe, a nie odrębność kulturowa, wpływają na funkcjonowanie mniej lub bardziej hermetycznych granic między grupami. Odrębności kulturowe same w sobie nie kreują antagonizmów między grupami...". Kształtowanie się różnych typów postaw dokonuje się pod wpływem przeżyć z okresu drugiej wojny światowej oraz poczucia krzywdy, charakteryzującego zarówno najstarszych Ślązaków, jak i przesiedleńców z kresów wschodnich. Stosunki międzygrupowe widziane są w kontekście skutków wojny, a następnie procesu przezwycięzania uprzedzeń i zmniejszenia dystansu oraz osłabienia obserwowalnych różnic kulturowych w najmłodszej generacji, przy równoczesnym poczuciu własnej odrębności dostrzeganym w sposobach samookreślenia się oraz znaczeniach nadawanych pojęciu ojczyzny. Nawiązując do zaprezentowanego wcześniej modelu, autorka stwierdza, że "stosunki międzygrupowe w kolejnych pokoleniach ewoluowały od otwartego antagonizmu, przez utajony konflikt, wymuszoną kooperację i izolacjonizm do kooperacji i integracji funkcjonalnej. Przejście do kolejnego etapu – kooperacji i integracji normatywnej – wymaga edukacji społeczeństwa i intencjonalnych działań, umożliwiających wzajemne poznanie i zrozumienie dla odmienności".

Studium Bernarda Linka "Obraz mieszkańców Śląska Opolskiego na łamach prasy regionalnej: tożsamość grupowa, relacje międzygrupowe, modele współistnienia" oparte jest na analizie prasy regionalnej z lat 1945 - 1948 oraz 1988 - 1991. Wskazano tu na rolę prasy w kształtowaniu wizerunku Ślązaków oraz Polaków przybyłych na Śląsk Opolski po II wojnie światowej. Zdaniem autora studium – okres bezpośrednio powojenny cechowało między innymi – budowanie specyficznego archetypu ludności i dziejów regionu przed 1945 rokiem, w którym Niemcy przedstawiani byli jako element obcy i szkodliwy, czym argumentowano konieczność repatriacji. Publicystyka budowała dychotomię Ślązacy (czyli Polacy) – Niemcy, z którymi ci pierwsi nie mieli nic wspólnego, uzasadniająca objęcie regionu przez państwo polskie. Panowała wiara w skuteczność inżynierii społecznej, zatarcie różnic regionalnych, integracyjną funkcję małżeństw mieszanych, kursy repolonizacyjne oraz optymizm związany z tworzeniem "nowego człowieka", który miał stanowić syntezę typów Polaków z różnych regionów i stać na straży interesów Rzeczypospolitej. Okres lat 1988 - 1991, któremu towarzyszyło ujawnienie się mniejszości niemieckiej charakteryzował się konfliktem wokół historii powojennej regionu, wypowiedziami skierowanymi przeciw działaczom ruchu mniejszościowego. Narastające emocje i obawy wyrażały się w nacjonalistycznych elementach argumenta-

cji oraz przedstawianych poglądach ostrzegających przed germanizacją Polaków zamieszkujących region. Jak twierdzi autor, zmiana nastąpiła dopiero w okresie powyborczym, kiedy wypowiedzi nabrały bardziej zrjonalizowanego charakteru. Pewien niedosyt wywołuje u czytelnika brak podsumowania tego bardzo ciekawego opracowania, a zwłaszcza nawiązania do modelu stosunków interetnicznych, które są z jednej strony w pewien sposób współtworzone przez media, a z drugiej strony – treści zawarte w publicystyce mogą być traktowane jako wskaźniki relacji międzygrupowych.

Ocenie instytucji społecznych w procesach kształtowania się stosunków etnicznych w społecznościach lokalnych Śląska Opolskiego poświęcone jest studium Teresy Sołdry-Gwiżdż. Autorka dokonuje interesującej analizy roli w kreowaniu stosunków międzygrupowych, takich instytucji lokalnych, jak parafia rzymskokatolicka, szkoła i instytucje kultury: Gminne Ośrodki Kultury, świetlice oraz biblioteki. Podejmuje zwłaszcza próbę określenia, czy stanowią one lokalne kanały komunikacji, czy też agendy struktur ogólnokrajowych oraz w jakiej mierze sprzyjają powstawaniu stosunków o charakterze kooperacyjnym. Wnioski formułowane są w oparciu o bogaty materiał empiryczny: wywiady swobodne przeprowadzane w szkole, domu kultury i parafii, lokalną prasę, obserwacje oraz źródła dokumentujące działalność instytucji w trzech typach społeczności lokalnych: wiejskiej, zróżnicowanej kulturowo, z przewagą ludności autochtonicznej, społeczności małomiasteczkowej w niewielkim stopniu zróżnicowanej kulturowo, z przewagą ludności śląskiej oraz społeczności wiejskiej z ludnością napływową.

Wychodząc z założenia, że “w warunkach pogranicza kulturowego pożądaną sytuacją modelową w instytucjach publicznych (nie będących emanacją grupowej tożsamości) jest równowaga nurtów kulturowych”, autorka dostrzega w jednej ze społeczności potencjalne zagrożenie międzygrupowym konfliktem, którego przyczyną może być przewaga niemieckiego nurtu kulturalnego w lokalnym kościele. Dominująca jest jednak integrująca rola parafii i jej działalność na rzecz kształtowania kooperacyjnych stosunków, przejawiająca się w różnych przedsięwzięciach podejmowanych w celu jednoczenia wiernych.

Przemiany ustrojowe przyczyniły się do zmiany statusu szkoły i instytucji kultury, tworząc z nich instytucje społeczności lokalnej. Jest to czynnik sprzyjający utrzymywaniu wielokulturowego charakteru regionu i możliwości kreowania różnorodnych nurtów kulturowych, podtrzymywania międzygrupowych styczności oraz kooperacyjnych relacji.

W kolejnym studium Franciszek Jonderko prezentuje na Śląsku Opolskim stereotypy i autostereotypy Polaków i Ślązaków, jakie wyłaniają się w świetle spontanicznych wypowiedzi mieszkańców. Przegląd różnych elementów wzajemnych wizerunków prowadzi do konkluzji, że społeczności Polaków i Ślązaków dzielą silnie ugruntowane stereotypy etniczne, będące potencjalnym czynnikiem konfliktogennym. Zdaniem autora, stosunki między obu społecznościami nie uległy zasadniczej zmianie od okresu powojennego, nie następuje generacyjna zmiana, co przeczy obiegowej tezie o pozytywnej roli osobistych styczności dla likwidowania uprzedzeń i budowania porozumienia.

Jak się wydaje, powyższe wnioski rzucają nowe światło na stawiane wcześniej kwestie. Warto byłoby zwłaszcza odnieść się do twierdzeń o wpływie stosunków międzygrupowych na dostrzegane odrębności kulturowe, rozważyć, czy polityka repolonizacyjna sprzyjała pokonywaniu, czy też utrzymywaniu się istniejących uprzedzeń? Jak z tego punktu widzenia uzasadnić tezę o większym wpływie stosunków międzygrupowych niż odrębności kulturowych na kształtowanie się indywidualnych identyfikacji?

Stosunki między grupami o zróżnicowanej tożsamości społeczno-kulturowej można ujmować, jak to czyni Violetta Ruszczewska w opracowaniu pt. “Wzory życia, gospodarowania i świętowania na Śląsku Opolskim”, spoglądając przez pryzmat istniejących wzorów kulturowych. Autorka koncentruje się na pokoleniowej dynamice odmienności wzorów kulturowych w rodzinach śląskich, rodzinach napływowych i rodzinach mieszanych. Uwzględnione zostały różne sfery życia respondentów: ich systemy wartości, przede wszystkim miejsce, jakie w tych systemach zajmuje praca, rodzina i wykształcenie, posiadane autorytety i ich cechy środowiskowe, relacje w rodzinie, stosunek do tradycji, stosunek do gwary i języka, postawy wobec religii i Kościoła oraz charakter więzi w społeczności lokalnej. Jak wskazują cytowane fragmenty wywiadów, osobiste codzienne kontakty w społecznościach lokalnych przyczyniają się do przenikania pewnych wzorów zachowań, natomiast społeczności wyłącznie napływowe wykazują wiele elementów odmiennych od społeczności śląskich. Następuje zbliżanie się sposobów zachowania młodych ludzi wywodzących się z różnych

grup w sferze zachowań codziennych, natomiast odmienne są ich cele i wybory życiowe, dotyczące przyszłego miejsca zamieszkania, wykształcenia i pracy, co związane jest odmiennymi wzorami funkcjonującymi w społecznościach regionu.

Maria Śmiełowska, przyjmując perspektywę teoretyczną Antoniny Kłoskowskiej i Stanisława Ossowskiego, podejmuje zagadnienie występujących wśród mieszkańców Śląska Opolskiego tożsamości etnicznych i identyfikacji narodowych. Przedmiot zainteresowań stanowią przede wszystkim w odniesieniu do zbiorowości napływowych: etniczność, ludowa kultura ludności napływowej w nowym otoczeniu społecznym, procesy ujednolicania kultury społeczności lokalnych w średnim pokoleniu wśród osób wywodzących się z rodzin napływowych, lecz urodzonych na Śląsku oraz świadomość wykorzenienia w porównaniu z sytuacją wielopokoleniowej zasiedloności rodzin śląskich występująca w najmłodszej generacji. W stworzonej typologii tożsamości autorka wyróżnia: ludową, ojczyzny utraconej, patriotyczną, banalną, oraz "śląskiej grupy napływowej". Charakteryzując zbiorowość śląską i jej poczucie tożsamości, zwraca z kolei uwagę na takie czynniki ją określające, jak: 1) świat różnych *etni* wyznaczający tożsamość najstarszego pokolenia, 2) "śląskość w Polsce", czyli etniczność spełnianą we wspólnocie wiejskiej i rodzinnej, 3) począwszy od lat siedemdziesiątych wyjazdy zarobkowe do Niemiec, włączające w sferę wpływów cywilizacji i popularnej kultury niemieckiej, współkształtujące tożsamość pokolenia średniego, 4) etniczność i świadomość własnej odrębności najmłodszego pokolenia wyznaczaną podwójnym obywatelstwem, zarówno w sensie dosłownym, jak i możliwości korzystania z uprawnień i uwzględniania ich w aspiracjach życiowych. Na śląskie tożsamości i identyfikacje narodowe składają się: 1) śląska tożsamość regionalna, 2) śląska niemieckość, 3) śląska polskość, 4) śląskość: pomiędzy niemieckością i polskością czyli integralna tożsamość kulturowa wyznaczona po pierwsze – przez internalizację wartości kultury ludowej regionu, po drugie – przez tradycję niemiecką i po trzecie – przez polskość procesów edukacji i funkcjonowania w środowiskach szerszych niż wieś 5) tożsamość niemiecka.

Interesujące są zwłaszcza wnioski końcowe, wskazujące na motywy dominujące w określaniu treści tożsamości i charakteru związków z grupami odniesienia, niezależnie od kulturowego rodowodu mieszkańców regionu. Do tych motywów należy: ludowość, doświadczenia utraty ojczyzny, wykorzenienie i odczuwane potrzeby zakorzenienia. Brak zakorzenienia, co podkreśla Maria Śmiełowska, rozpatrywany być może także jako rezultat nieobecności polskiej ciągłości historycznej na Śląsku; "Dla umocowania w świadomości potocznej obszaru jako ojczyzny narodowej niewystarczające okazują się decyzje polityczne, aktualne istnienie w strukturach instytucji państwa i odległe w czasie polskie związki historyczne".

Przedsięwzięcie podjęte przez zespół autorów zaowocowało godną polecenia książką, nie tylko dostarczającą bogatego materiału empirycznego, ale przede wszystkim cechującą się rzetelnym warsztatem badawczym oraz wszechstronnym, interesującym i inspirującym ujęciem problemu. Szkoda może tylko, że dalsze analizy nie podjęły próby weryfikacji modelu stosunków międzygrupowych, zaproponowanego przez Danutę Berlińską, a w każdym razie zabrakło podsumowania, które wprost odwoływałoby się do założeń wyjściowych konfrontując je z danymi empirycznymi.

Renata Suchocka

Problemy społeczne w okresie zmian systemowych w Polsce, pod red. M. Malikowskiego, Wyd. "Mana", Rzeszów 1997, ss. 539.

Praca ta jest efektem konferencji naukowej, zorganizowanej przez Instytut Socjologii Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie, w dniach 9 i 10 maja 1997 roku. Stanowi ona zbiór artykułów polskich i zagranicznych autorów dotyczących aktualnych problemów społecznych, które nasiliły się obecnie w Polsce oraz w innych krajach, w następstwie przemian systemowych. Transformacja ustroju polityczno-gospodarczego w Polsce po 1989 roku wywołała poważne konsekwencje w wielu